

ник виконує роботу для замовника, а замовник за згодою підрядника переведе обов'язки по оплаті новому боржнику.

Зміст договірною правовідношення суворо індивідуалізований, тобто права й обов'язки сторін суб'єктивні і характеризують приналежність їх до суб'єкта і залежність від нього. Слід зазначити, що договірне правовідношення, крім юридичного змісту, може мати і матеріальний (фактичний) зміст. Матеріальний зміст передбачає фактичну поведінку, яка опосередковується правом і в якій реалізуються права й обов'язки [5].

Тому в юридичному змісті об'єднуються права й обов'язки сторін, а в матеріальному – їх реалізація. І цілком очевидно, що для утримання договірних правовідносин щодо переведення головним критерієм є наявність і реалізація прав і обов'язків. Основні ознаки такого критерію полягають у такому:

1) межі можливої і необхідної поведінки учасників досліджуваних правовідносин окреслюються проявом вимоги кредитора до боржника, який, у свою чергу, зобов'язаний діяти в інтересах уповноваженої особи. Здійснення суб'єктивного права кредитора забезпечено обов'язком нового боржника. При цьому договір переведення породжує своєрідну структуру зобов'язання: вимагати виконання може особа (кредитор), яка не є стороною за договором між боржниками;

2) зміст договірною правовідношення встановлюється нормами права, закріпленими в ЦК України, а також таким складним юридичним складом, як договір між боржниками (кредитором і новим боржником) і односторонній правочин кредитора (боржника). Особливість і унікальність структури правовідносин, що виникають з договору переведення, – наявність боржника, який на себе обов'язки іншого або ж вступив у солідарне виконання обов'язку;

3) суб'єктивне право однієї сторони й обов'язок іншої сторони взаємопов'язані між собою інтересом. Кредитор, маючи право вимоги, задовольняє свій інтерес. У свою чергу, новий боржник зобов'язаний виконати вимогу не тільки в інтересах кредитора, але і в інтересах первинного боржника, оскільки конструкція договору переведення передбачає включення і виконання різних за змістом цільових вимог – проведення взаєморозрахунків між усіма сторонами правовідносин, залік взаємних вимог, а також забезпечення виконання зобов'язання.

Таким чином, зміст договірною зобов'язання з переведення – це комплекс взаємних прав і обов'язків сторін, що реалізуються ними при заздалегідь обумовленій меті економічного характе-

ру для досягнення певного результату. У зв'язку з цим, логічно припустити, що різні цільові установки вносять практичний сенс у конструкцію договору. Якщо мета економічного характеру стає складовою елементом договору, то їй надається юридичне значення [6, с. 108].

Оскільки норми про переведення боргу розміщені в загальній частині зобов'язального права і мають загальний характер для всієї підгалузі, то і договір переведення боргу завжди буде загальним для всіх видів договорів.

Характеризуючи правову природу досліджуваних договорів, необхідно зосередити увагу на його суб'єктному складі. Варто відзначити, що суб'єктний склад договору переведення як юридичного факту представлений зазвичай двома сторонами, а суб'єктний склад договірною зобов'язання з переведення боргу – трьома, оскільки зміст договірною правовідношення не збігається зі змістом договору. Суб'єктні склади договору й договірною правовідношення також не збігаються. Суб'єктами договірною правочину з переведення боргу можуть бути тільки сторони, що укладають між собою договір: початковий і новий боржники. Значить, кредитор є суб'єктом договірною правовідношення, але не стороною за договором. На нашу думку, в будь-якому договорі сторонами останнього є особи, які створюють умови договору, а сторонами договірною правовідношення є особи, які беруть участь у виконанні договору.

Таким чином, договір переведення боргу, маючи у своїй конструкції двох боржників – сторін за договором, визначає кредитора як особу, яка не зобов'язана брати участь у такому правочині. Кредитор висловлює лише згоду на укладенні договору. Однак закон не забороняє кредитору брати участь в укладенні такого договору.

Висновок про те, що кредитор є або не є стороною в договорі переведення як юридичному факті (правочині), має теоретичне і практичне значення, яке виражається в такому:

1) буквальне тлумачення норми закону (ч. 1 ст. 628 ЦК України) визначає правильність зробленого висновку, оскільки зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства;

2) узгодження як фіксація єдності волі всіх сторін з боку кредитора не припустиме. Кредитор може дати тільки згоду на вчинення правочину між боржниками. Така згода, на наш погляд, виражає волю особи вчинити односторонній правочин.

Факт участі кредитора в якості третьої сторони в договорі буде впливати на здійснення захисту цивільних прав усіх учасників вихідного правовід-

ношення, тому, розглядаючи спори за договорами переведення, необхідно проводити вивчення суті договору між боржниками.

На нашу думку, можливість участі кредитора як сторони в зобов'язанні визначається лише у випадку, коли договір про переведення укладесться між кредитором та новим боржником з погодженням цього договору первісним боржником, що притаманно окремим правовим системам.

Договірні умови є способом фіксації взаємних прав і зобов'язків. З цієї причини зазначені елементи логічно досліджувати в сукупності єдиного механізму правової конструкції договору переведення боргу. Доцільно вказати, що істотною умовою договору про переведення боргу варто визнати умову про предмет такого договору.

Предмет договору переведення боргу, на нашу думку, складається з двох параметрів, що відповідають на питання: «що?» і «скільки?» [7, с. 40]? Стосовно цієї формули предмет договору переведення боргу буде складатися з послідовної передачі первісним боржником і прийняття зобов'язків новим боржником (відповідь на питання «що?»). Предмет договору переведення боргу переважно виражається в грошовому еквіваленті. Цей предмет може відображати і виконання зобов'язання новим боржником кредитору, і вказівку на передачу документів, що засвідчують зобов'язки боржника. Однак включення зазначених положень у зміст договору не обов'язкове, оскільки таке виконання само собою зрозуміло. І, крім того, документи, що фіксують право вимоги кредитора, у нього є. З цієї причини не має сенсу вносити в умови договору відповідальність за недійсність переданого боргу.

На нашу думку, предмет договору переведення боргу як істотна умова договору повинен бути закріплений у відповідній нормі цивільного законодавства. Тобто, законодавча конструкція повинна містити наступний нормативний елемент: за договором переведення одна сторона (початковий боржник) переводить зобов'язки іншій стороні (новому боржнику).

Крім грошового еквівалента, сторони можуть передбачити в предметі договору переведення виконання робіт, або надання послуг, або повернення майна.

І, якщо при переведенні в якості виконання робіт або надання послуг особливостей фактично немає (тобто, правовідносини складаються ідентично до правовідносин, де предметом виступають гроші), то при переведенні майна слід враховувати питання, що стосується якісної характеристики майна. Воно повинно бути ідентичним, як і в зобов'язанні між кредитором і первісним боржником. Інакше, якщо матеріальна цінність відпо-

відає характеристиці, закладеній у зазначеному зобов'язанні, то тоді потрібно додаткове узгодження між кредитором і новим боржником. А це вже правовідносини, які не пов'язані з переведенням боргу.

Питання «скільки?» характеризує таку ознаку, як обсяг переданих зобов'язків. За загальним правилом на нового боржника переходять усі зобов'язки, включаючи і відповідальність за зобов'язанням між первісним боржником і кредитором. У цьому контексті варто зупинитись на можливості розподілу предмета зобов'язання відповідно до ЦК і застереження про визначення обсягу початкового боргу самими сторонами.

Кредитор, що дає згоду на заміну осіб при переведенні боргу, має право прийняти таке виконання частинами. Оскільки місце первісного боржника займає новий, а зобов'язання зберігається, то можливість поділу того ж зобов'язання, на наш погляд, можливе. Тому переведення боргу в частині (по відношенню до первісного зобов'язання) в договорі вважаємо допустимим. На нашу думку, закріплення відповідної норми в ЦК України про можливість часткової передачі боргу врегулюють договірні правовідносини щодо переведення і поставлять їх на рівень визначеності.

Від передачі боргу в частині необхідно відрізнити неповну заміну боржника або приєднання боржника як способи переведення. Відмінністю у вказаних випадках буде обсяг відповідальності первісного і нового боржника.

При передачі боргу в частині зобов'язання між кредитором і первісним боржником зберігається. Але ні первісний, ні новий боржники не можуть нести відповідальність у повному обсязі, оскільки зобов'язання «розірвано». Межі відповідальності повинні визначатися відповідно до меж переданого зобов'язку. Тому логічним буде «розмежування» між боржниками також обсягу відповідальності, який пропорційно розподіляється відповідно до обсягу переданого боргу.

Тому при частковому переведенні кожен із боржників нестиме відповідальність у межах своїх часток, тоді як при неповній заміні така відповідальність буде субсидіарною, а при приєднанні – солідарною. У зв'язку із цим вважаємо, що в межах предмета договору повинно бути обумовлено спосіб переведення боргу, оскільки це безпосередньо впливатиме на виконання договору та відповідальність за ним.

Викладене дає підставу зробити висновок, що нормативна конструкція договору переведення повинна містити необхідні для такого договору умови в межах предмета договору. На нашу думку, до них належать обсяг переданого боргу і розмір відпові-

дальності, а також розподіл обсягу відповідальності в разі відсутності домовленості щодо цього.

Істотними умовами в договорі переведення можуть також виступати строк виконання зобов'язання і строк отримання згоди кредитора. Умова про строк виконання зобов'язання може бути включена тоді, коли зобов'язання між кредитором і первісним боржником прострочено. В іншому випадку необхідно вказувати на негайність виконання обов'язку перед кредитором, зважаючи на те, що переведення боргу відіграє певну функцію забезпечення виконання зобов'язання, у зв'язку із тим, що останній заінтересований у максимально швидкому виконанні такого зобов'язання. У випадку, коли первісне зобов'язання не прострочене, виконання провадиться відповідно до строків, встановлених у зобов'язанні між кредитором і первісним боржником. Або сторони за згодою кредитора передбачають інший строк виконання.

Включення в ЦК України норми, що акцентує увагу на встановленні сторонами строків виконання зобов'язання, на нашу думку, посилить захист прав кредитора (первісного боржника).

Строк отримання згоди кредитора як договірною умовою не має обов'язкового характеру для нього. Договір буде вважатися неукладеним у разі неотримання такої згоди або висловленої пізніше встановленого строку згоди [8, с. 483]. Тому сторони можуть, але не зобов'язані, передбачати вищевказані умови.

Вступаючи в договірні правовідносини, боржники фактично не мають будь-якої вигоди, тобто договір переведення боргу є, по суті, безоплатним. Однак договір формально безоплатний, може принести особі, яка не отримує винагороди, цілком реальні вигоди, які лежать за межами договору. Такі вигоди полягають у тому, що з переведенням боргу боржники вирішують питання, пов'язані з проведенням взаєморозрахунків між собою. Тому визначення договору переведення безоплатним – питання відносне. Оплатність договірного правовідношення засвідчена парою «кредитор – новий боржник», де кредитор очікує оплатне виконання зобов'язання. Критерії оплатності між боржниками (отримання плати і зустрічне виконання), включені в зміст договору переведення, на нашу думку, не матиме впливу на правовий результат договору переведення.

Висновки. Отже, договір переведення боргу об'єднує в собі складний правовий склад, на базі

якого виникають нові відносини, які потребують правової регламентації. Важливість вирішення питань, пов'язаних з переведенням, полягає в побудові теоретичної конструкції договору, яка розкриває суть переведення боргу і пов'язана з визначенням правового положення сторін, захистом їх прав, принципу послідовності такого переведення.

Слід підкреслити, що врегульованість прав і обов'язків сторін цих правовідносин не зовсім повно відображає сутність договору переведення боргу. А це призводить до порушення прав сторін при виконанні договорів. Тому очевидно, що регламентація змісту правовідносин щодо переведення боргу вимагає вдосконалення.

Проведене нами дослідження вказує на необхідність закріплення в правових нормах ЦК України дефініції договору переведення боргу та вирішення питання щодо розподілу відповідальності сторін при частковому переведенні, який викликає труднощі при вирішенні справ, пов'язаних з переведенням.

Регламентація таких доповнень, на наш погляд, повинна стосуватись наступного:

1) за договором переведення одна сторона (первісний боржник) переводить обов'язки повністю або в частині другій стороні (новому боржнику) для їх виконання в межах строків, встановлених умовами договору;

2) обсяг переданого боргу так само, як і обсяг відповідальності, передбачений зобов'язанням між кредитором і первісним боржником, встановлюється правочином сторін;

3) при відсутності в договорі умов про переданий обсяг відповідальності така відповідальність враховується пропорційно до розподілених сум боргу.

Зміст і види договорів постійно розширюються, а це тягне за собою і розширення правової бази, що регулює правовідносини щодо переведення. Правові зв'язки між учасниками договірною зобов'язання, що виникають, мають певну відособленість у регулюванні цивільно-правових відносин. Складовими частинами цих відносин є елементи правової конструкції договору, які, залежно від поставленої мети, підлягають дрібненню. Іншими словами, договір переведення боргу є необхідним інститутом цивільного права, економічна сутність якого полягає в цивільно-правовому механізмі, що регулює переважно грошові відносини між суб'єктами цивільних правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. ВВР. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Гражданское право : учебник для вузов. Часть 1. / под общей ред. Т.И. Илларионовой, Б.М. Гонгало, В.А. Плетнева. М.: Норма-Инфра-М, 1998. 464 с.
3. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. М.: Статут, 1998. 682 с.
4. Степаненко Е. Правовое регулирование института перевода долга. Хозяйство и право. 2000. №10. С.29-35.
5. Гайдук Ю.Н. Договор перевода долга / II (вторая) научная сессия преподавателей и студентов : Сборник материалов (г. Витебск, 2000 г.). Витебск, 2000. С. 25-26
6. Пушай В. І. Уступка права вимоги і переведення боргу в цивільних правовідносинах (на матеріалах судової практики): монографія. Харків: Екограф. 2010. 180 с.
7. Смілянець І. П. Поява інституту переведення боргу або заміни боржника у зобов'язанні // Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 51. С. 38-41.
8. Комментарий к Гражданскому кодексу Республики Беларусь: в 2 кн. / отв. ред. В.Ф. Чигир. Мн. : Амалфея, 1999. Кн.1. 544 с.

Костяшкін Іван Олександрович

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРІВ ПЕРЕВЕДЕННЯ БОРГУ

Розглянуто питання правової природи договорів переведення боргу. Договірні правовідносини, серед яких особливе місце займає договір переведення боргу мають великий вплив на розвиток цивільно-правових норм в умовах товарного обігу. Зобов'язання з переведення боргу в межах цивільних правовідносин, здебільшого, виникають на підставі договірних відносин. Теоретичні положення підкріплені нормативним матеріалом із вітчизняного чинного цивільного законодавства.

Ключові слова: договір, борг, кредитор, боржник, переведення боргу.

Костяшкин Иван Александрович

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ДОГОВОРОВ ПЕРЕВОДА ДОЛГА

Рассмотрены вопросы правовой природы договоров перевода долга. Договорные правоотношения, среди которых особое место занимает договор перевода долга имеют большое влияние на развитие гражданско-правовых норм в условиях товарного обращения. В основном обязательства по переводу долга в пределах гражданских правоотношений возникают на основании договорных отношений. Теоретические положения подкреплены нормативным материалом с отечественного действующего гражданского законодательства.

Ключевые слова: договор, долг, кредитор, должник, перевод до

Kostyashkin Ivan

LEGAL NATURE OF CONTRACTS OF THE TRANSLATION OF A DEBT.

The author considered questions of the legal nature of agreements of the translation of a debt. Contractual legal relationship among which the delegation hold specific place by the agreements and have a great influence on development of civil regulations in the conditions of the goods circulation. By the general rule of the liability on the delegation within civil legal relationship, arise based on contractual relations.

In article, it is proved that the subject structure of the agreement of the delegation as dispositive fact is provided usually by two parties and subject structure of a contractual commitment on the delegation by three as content of contractual legal relationship doesn't match contents of the agreement.

The author notes that the possibility of participation of the creditor as the parties in the liability is determined only in case the agreement on the delegation signed between the creditor and the new debtor with coordination of this agreement by the initial debtor; however, the regulation is characteristic talc to separate systems of law.

The author proves feasibility of fixing of a regulation concerning the subject of the agreement of the delegation as the essential term of the contract in the civil legislation in which rules about amount of the delegation and the extent of responsibility and also distribution of a scope of responsibility in case of lack of the arrangement in this respect will be determined.

In article it is proved that when delegation concerning property it is necessary to consider its quality characteristics as it shall be identical, as well as in the liability between the creditor and the initial debtor.

The author researched a question of a possibility of distribution of a subject of the liability and a clause of scoping of an initial debt by the parties. Reasonably difference of the delegation to parts and incomplete replacement of the debtor or joining of the debtor as methods of the delegation. The scope of responsibility of the initial and new debtor will be difference in the specified cases.

Theoretical provisions supported with standard material from the domestic existing civil legislation.

Key words: contract, debt, creditor, debtor, debt transfer.